

הדרף החמי

יום רביעי יט' שבט תשס"ז

מסכת תענית דף ל'

עלון יומי ללומדי הדרף היומי
יו"ל ע"י מדרשיית הדרף היומי פ"ת

דוא"ל: midrashiya@eagleintl.com

עיונים על הדרף

בגדר איסור רחיצה של תשעה באב.

כל שהוא משום תשעה באב, אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ. ובהמשך הגמ', אסור באכילה ובשתיה וכו' והוסיף המסורת הש"ס וברחיצה. כתב הריטב"א, ורחיצה שאסרו דוקא לתענוג אבל (רחיצה של צורך תפילה) להתפלל מותר בין בט' באב בין ביה"כ, כשם שהתירו לעבור במים כדי להקביל פני רבו, וכ"ש להקביל פני שכינה. ומה שאמרו בריב"ל ערב ט' באב מביאין לו מטפחת ושורה במים ולמחר מעבירה ע"ג עינוי, להסיר לכלוך שבעין. אבל ידיו, רוחץ אותן כדרכו, לומר ברכות ותפלות וכחייבי טבילות שטובלין כדרךן בין בט' באב בין ביה"כ, וזה פשוט והלכה למעשה.

ושלא כדברי הרמב"ם ז"ל שכתב, ט' באב ויה"כ כיון שאין בהם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר שינה מעינוי. ודחה הריטב"א את דברי הרמב"ם, שאינו נכון כלל. לגבי נטילת ידיים בשחרית, וצורת הסרת הרוח רעה, הביא במ"ב (סי' ד' סק"ב) דעת היש מחמירין, שלא יברך עד אחר שינגב ידיו דס"ל דאין רוח רעה סר מהידיים עד אחר הניגוב, וס"ל דאסור לברך בידיים שר"ר שורה עליהם אבל דעת הפוסקים אין כן. עכ"ל.

בהלכות תשעה באב, כתב המחבר (סי' תקנ"ד סעי' יא) ולאחר שניגב ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עינוי וכו'. עכ"ל. מעתה, יש לעיין לדעת היש מחמירין הנוכח, שאין מברך ברכת ענט"י קודם ניגוב, מאחר וקודם ניגוב עדיין יש ר"ר על ידיו. והרי פסק המחבר (סי' ד' סעי' ג') שלא יגע בידו קודם נטילה וכו' ולא לעניינים. א"כ האיך לדעת הי"מ, יוכל בת"ב להעביר ידיו על עינוי בעודם לחות, הרי לדבריהם קודם ניגוב עדיין יש ר"ר וכדברי המחבר כאשר ר"ר על הידיים אין לגעת בעיניינים. (ויש לדון ולחלק ע"פ המ"ב (סי' תקנ"ד) סק"ב) ובגדרי אין טופח ע"מ להטפוח האם מוגדר כרטוב או לא לגבי רוח רעה וכו' ואכמ"ל).

על דרך הפלפול אפשר לומר, המ"ב (סי' ד' סק"י) הביא מהגאון במעשה רב, ליטול ד' פעמים. ג"פ כדי להעביר הר"ר. והפעם הרביעית להעביר המים שנטמאו. עכ"ד. ומעתה יש לדון, לדעת היש מחמירין הנ"ל, שכל עוד והידיים רטובות יש ר"ר, אולם יש לדון שכ"ז דווקא כאשר נטל ג"פ. אולם מיד כאשר יטול פעם רביעית, יוכל לברך אף בידיים רטובות שהרי כתב הגאון במעשה רב כאמור שהר"ר סר בנטילה הרביעית. אמנם במ"ב סתם, אולם יעויין היטב בכף החיים (סי' ד' אות ח') שאם נטל פעם ד' יוכל לברך קודם ניגוב לכו"ע. ועיין.

א"כ מעתה י"ל, מה שכתוב בהל' ת"ב שמעביר ידיו על עינוי הוא לאחר הפעם הרביעית. וממילא אין ר"ר ואפי' ידיו לחות. ואפי' אי נימא שנשאר ר"ר אף אם ידיו לחות בפחות מטופח ע"מ להטפוח. (כפי הנכתב ברמו ליעיל) אולם בכה"ג שנטל פעם רביעית נראה שלכו"ע ליכא ר"ר.

ובכלל יש לעיין, ביוה"כ ובת"ב האם יש היתר גמור ליטול ד' פעמים. מאחר ומעיקר הדין סגי בג' פעמים. וכדי להסיר הר"ר לגמרי לכאור' אף לדעת המעשה רב שפיר סר ע"י ניגוב, א"כ מנלן להתיר נטילה פעם רביעית. (אא"כ נאמר, שלדעת המעשה רב כשם שבעיני ג' פעמים מדינא לדעתו בעיני ד' פעמים ולא עוזר ניגוב).

ברמ"א (יוה"כ סי' תרי"ג סעי' ב') כתב, ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הר"ר מעל הידיים עכ"ל. משמע שכל מה שעושה לצורך העברת הר"ר, ולא מכיון להנאה, מותר מצד הדין. א"כ אפשר הדמשמעות הפשוטה שאפשר ליטול ד' פעמים, היות ואין בזה כוונת הנאת רחיצה. כי אם נט"י כדי להעביר הר"ר, א"כ אפשר ליטול ד' פעמים בלא פקפוק.

ואפשר שיש לעיין בלשון המ"ב (שם סק"ג), וז"ל נוטל אדם ידיו שחרית כדרכו בכל השנה ג"פ וכו'. עכ"ל. ולכאור' התיבות "כדרכו בכל השנה" לעצם הדין אינן נצרכות. על דרך האולי אפשר, שכתוב כאן ב' עניינים, או נטילה ג"פ מדינא. או כדרכו כל השנה למי שנטול ד' פעמים כדברי הגאון.

מדוע אין עושיין מלאכה בתשעה באב?

מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושיין מקום שנהגו שלא לעשות

מלאכה אין עושיין. אומר המאירי, שמעיקר הדין אין איסור עשיית מלאכה בתשעה באב, מכיון שרק באבלות חדשה יש איסור מלאכה (כמו אבל על קרובים), אולם אבלות ישנה, אין איסור עשיית מלאכה. אולם החמירו בתשעה באב לנהוג בו מנהגי אבלות כאבלות חדשה. ולכן אין עושיין בו מלאכה כדי לא להסיח את הדעת מהאבלות. וכך הביא הברטנורא שזה הטעם לאיסור מלאכה כדי לא להסיח דעת מהאבלות.

אולם בתרומת הדשן כתב (סי' קנ"ג) שאסרו במלאכה משום עינוי, שע"י שבטל ממלאכה יש לו עינוי. ואסר גם מלאכות שאין בהם טורח מלבד מלאכות שאין בהם שיהיו כמו הדלקת הנר וכד'.

לפי דעת המאירי והרע"ב, מובן היטב מדוע סמכה הגמ' את הנהגתו של רבי יהודה ברבי אילעאי לדין מנהג מלאכה בתשעה באב. ודו"ק. שעניין אחד הם כמבואר במהרש"א כאן.

סיכום הדרף

נושא היום: ערב ט' באב.

למדנו במשנה, איסור אכילה בערב תשעה באב ב' תבשילים. דעת רב יהודה, האיסור נאמר לאחר חצות היום. ועוד אמר, דווקא בסעודה מפסקת. ולקולא, היינו, קודם חצות אם אוכל סעודה מפסקת, מותר. וכן לאחר חצות, אם עדיין לא אוכל סעודה מפסקת, מותר. ולמדנו בברייתא כדברי רב יהודה לגבי סעודה מפסקת. וכן למדנו לגבי חצות. שלדברי רשב"ג מותר לאכול ב' תבשילים, אולם צריך לשנות ממנהגו בחול. ואמר רבי יהודה, שצורת השינוי יכולה להיות או בכמות התבשילים או היין או במספר האנשים המצטרפים לסעודה. אולם כ"ז, לאחר שש שעות וקודם חצות מותר כהרגלו.

לדעת רבי מאיר, בערב תשעה באב לא יאכל ב' תבשילים, לא יאכל בשר ולא ישתה יין. לדעת רבנן, ישנה מהרגלו בכמות. ואם אינו רגיל לאכול בשר או יין, לא יאכל בשר ויין כלל. לרשב"ג, אם הרגלו לאכול אחר הסעודה צנן או דג או בשר מליח, הרשות בידו.

למדנו בברייתא, סעודה מפסקת אסור בבשר ויין ואסור ברחיצה. וכל שאינו משום תשעה באב מותר בבשר ויין וברחיצה. דעת רבי ישמעאל ברבי יוסי בשם אביו, כל זמן שמותר לאכול מותר ברחיצה. (עי' בגירסאות בראשונים האם גורסים לאכול בשר").

כל דבר שאכל (ע' ל' קרובים) אסור בהם, אף בתשעה באב אסור. ויש דברים שנוספו בתשעה באב, אכילה שתיה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המיטה (במסורת הש"ס הוסיף רחיצה). ואסור לקרא וללמוד בדברים המשמחים. ולדעת רבנן, מותר ללמוד ולשתות בדבר שאינו רגיל. ולרבי יהודה, אף באלו אסור. ולכו"ע, מותר ללמוד בדברים המצטרפים.

למדנו בברייתא, מותר לאכול בערב תשעה באב בשר מליח. הגדרת בשר מליח, לדעת רב חננאל, עברו עליו 2 ימים ולילה, כדין היתר שלמים לאכילה. ואף יין מגיתו מותר, הגדרתו, כל זמן שהוא תוסס, וזה שיעור של ג' ימים.

אמר רב יהודה אמר רב, מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעאי, בערב ט"ב אכל פת חריבה במלח ויושב במקום מנוול ושותה קיתון של מים, ודומה למי שמתו מטל לפניו.

איסור עשיית מלאכה בט"ב, תלוי לפי מנהג המקום. ותלמידי חכמים, בכל מקום אין עושיין מלאכה. לדעת רשב"ג, כל אדם צריך להיות תלמיד חכם לעניין זה.

אמר רשב"ג, מי שאוכל בט"ב כאוכל ביה"כ. רבי עקיבא אמר, מי שעושה מלאכה אינו רואה סימן ברכה. וחכמים אומרים, העושה מלאכה ואינו מתאבל על ירושלים לא יזכה לראות בשמחתה. כל האוכל בשר ושתה יין בט"ב, עליו הכתוב אומר "ותהי עונותם על עצמותם".

בביאור מחלוקת רבי יהודה ורבנן במשנה לגבי חיוב כפיית המיטה, למדנו בברייתא שלרבי יהודה, יש חיוב על מי שיכול. ועוברות ומינקות, פטורות. ואף רבנן סברו כך. הנפק"מ, לגבי שאר מיטות שבבית. ולדעת רבא, הילכתא כמו דברי המשנה, שלרבנן, אין חיוב כלל לכפות את המיטה, אף למי שיכול.